

BƏDİİ ƏDƏBİYYATIN TƏBLİĞİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ: NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ

Oxucuların kollektiv tərbiyəsində və ədəbiyyatın təbliğində kitabxanalarda həyata keçirilən kütləvi işlərin mühüm əhəmiyyəti vardır. Bu tədbirlər oxucularda kollektivçilik ruhunu gücləndirməklə bərabər hər hansı məsələnin ictimai mənə kəsb etməsi haqqında aydın təsəvvür yaradır. Kütləvi tədbirlərdə müzakirə və təbliğat obyektinə olan hər bir mövzu oxucuların diqqətini daha çox cəlb edir. Buna görə də kütləvi tədbirlər kitabın geniş oxucu kütləsi içərisində təbliğ edilməsində xüsusi rola malikdir. Kütləvi tədbirlərin təsiri ilə kitabxanaya yeni-yeni oxucular cəlb edilir. Hər bir kütləvi tədbir ayrı-ayrı oxucularda elmin, sənətin müəyyən bir mövzuya haqqında konkret təsəvvür oyadır, onları həmin mövzularda gedən müzakirələrin iştirakçısına çevirir, bununla bağlı mövcud ədəbiyyatla tanış edir.

Kitabxanalarda kütləvi işlər həm bütün oxucuların, həm də hər bir oxucunun ayrı-ayrı ümumi və xüsusi keyfiyyətlərini, eyni zamanda sosial-tipik oxucu maraqlarını nəzərə almaqla həyata keçirilir.

Hər bir kütləvi tədbirin təşkili prosesində oxuculara kütləvi yanaşma ilə fərdi yanaşma əlaqələndirilir. Məzmunundan, məqsədindən, forma və oxucu istiqamətindən asılı olaraq kütləvi tədbirlər kitabxananın həm ümumi oxucu auditoriyası üçün, həm də ayrı-ayrı oxucu qrupları üçün təşkil edilir. Hər hansı bir mövzu üzrə həm ümumi oxucu auditoriyası, həm də müəyyən oxucu qrupu üçün nəzərdə tutulan kütləvi tədbir məqsədəuyğun olaraq müxtəlif şəkildə keçirilməlidir. Ümumi oxucu auditoriyası üçün təşkil edilən tədbir zamanı eyni vaxtda daha çox oxucuya təsir göstərilir. Lakin burada müxtəlif yaşlı, müxtəlif ixtisaslı oxucu qrupları üçün kütləvi tədbir keçirilərkən onların hər birinə ayrı-ayrı təsir bağışlayır.

Əgər fərdi iş zamanı əsasən ayrı-ayrılıqda hər bir oxucunun fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri nəzərə alınarsa, kütləvi xidmət zamanı oxucu qruplarının ümumi və xüsusi sosial-tipik əlamətləri ön plana çıxır.

Kitabxanada keçirilən kütləvi işin səmərəsi və keyfiyyəti kitabxanacının xidmət göstərəcəyi hər bir oxucu qrupunun, eləcə də ayrı-ayrı oxucuların xüsusiyyətlərini, tələbat və maraqlarındakı ümumi və xüsusi cəhətləri hansı dərəcədə bilməsindən asılıdır.

Qrupların əsas əlamətləri kitabxanaçıya bəlli olmalı və kitabxanada tədbir planlaşdırılarkən nəzərə alınmalıdır. Oxuculara bu cür fərqli yanaşma kütləvi işin metodları vasitəsilə həyata keçirilən mütaliənin istiqamətləndirilməsinin məzmununu müəyyənləşdirməyə imkan yaradır.

Fikrimizi açıqlamaq üçün konkret nümunəyə müraciət edək.

Tutaq ki, kitabxana xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının "Dəli Kür" romanının müzakirəsini keçirir.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi vəziyyətini bədii şəkildə əks etdirən və xalqımızın zəngin milli-mənəvi xüsusiyyətlərinə ayna tutan bu məşhur roman üzərində işi kitabxanaçı qarışıq oxucu auditoriyasında bir cür, eyni tərkibə malik oxucu qrupunda isə başqa cür aparmalıdır. Birinci halda kitabxanaçı romanın elə ideya-bədii cəhətlərini aşkara çıxarmağa çalışır ki, bu cəhətlər geniş sosial birlik, yəni oxucu kütləsi üçün müəyyən dərəcədə maraqlı, anlaşılqı və asan olsun.

Kitabxananın bütün oxucularını əhatə edən kütləvi tədbirlərin üstün və çatışmayan cəhətləri vardır. Bir tərəfdən, bu tədbirlər eyni zamanda böyük sayda oxucu kütləsini əhatə edir, onları kitabxananın təsir dairəsinə salır, beləliklə, geniş oxucu auditoriyasının diqqətini kitabxanaya, mütaliyəyə, konkret bir kitaba yönəldir. Digər tərəfdən, oxucuların bir qismi romanla dərinləndirilməsinə görə çıxışlara diqqətlə qulaq asır, eşitdiklərini yadda saxlamağa çalışır, bildiklərini bir az da zənginləşdirirlər. Oxucuların o biri hissəsi isə eşitdiklərini zəif anladıklarına, bəzi məsələləri isə ümumiyyətlə başa düşə bilmədiklərinə görə tezliklə darıxmağa başlayır və fikirləri yayınır. Buna görə də kitabxanaçı müzakirəni elə aparmalıdır ki, qoyulan suallar və onların cavabları həm romanı yaxşı oxuyub başa düşənlər üçün, həm də romanla ilk dəfə tanış olanlar üçün aydın və maraqlı olsun.

Bəzən oxucu qruplarında "Dəli Kür" romanını müzakirə edərkən əsərin elə cəhətlərini açıqlamağa çalışırlar ki, onlar iştirakçıların maraqları və fəaliyyət sahələri ilə bağlıdır. Qrupun eyni tərkibə, ümumi maraq dairəsinə malik olması əsərin dərinləndirilməsinə, müstəqil oxucu qavrayışının və tərkiyatının üzə çıxmasına şərait yaradır.

Əgər kütləvi tədbirlər uşaqlar, yeniyetmələr, gənclər, tərbiyəçilər, orta məktəb pedaqoqları, ali və orta ixtisas məktəbləri tələbələrinin iştirakı ilə keçirilsə, onda nəsilin varisliyi, bədii ədəbiyyatın tərbiyəvi imkanları problemləri daha dəqiqliklə müzakirə edilməlidir.

Kitabxana işinin şifahi üsulları kütləvi kommunikasiya vasitələrinin ağırlaşmaz sürətlə inkişafı dövründə belə öz üstünlüyünü qoruyub saxlayır. Onlardan ən əsası isə budur ki, oxucularla birbaşa əks əlaqə saxlayan və üzbuəz ünsiyyətdə olan kitabxanaçı heç bir vasitənin köməyindən istifadə etmədən deyilən sözlə oxucunun reaksiyasını dərhal öyrənmək və məsələni dəqiqləşdirərək oxucunun diqqətini lazımi istiqamətə yönəltmək imkanına malikdir. Kitabxananın nitq mədəniyyəti, ifadə vasitələrinin zənginliyi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də hər bir kitabxanaçı öz ünsiyyət mədəniyyəti ilə yanaşı nitq mədəniyyətinə də fikir verməlidir.

Elmi-nəzəri ədəbiyyatda göstəriləndiyi kimi, kitabxanalarda bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı kütləvi işin hər üç formasından, yəni şifahi, əyani, mətbuat (çap) formalarından səmərəli şəkildə istifadə edilməlidir. Təcrübə isə bunu təsdiqləyir ki, bunlardan daha geniş yayılanları və tez-tez tətbiq edilənləri şifahi və əyani təbliğat formalarının rəngarəng üsullarıdır.

Şifahi təbliğat forması canlı söhbət əsasında qurulur. Şifahi üsullar oxucu qruplarına eyni vaxtda təbliğat təsiri göstərmək məqsədi ilə canlı sözlərdən istifadəyə əsaslanır. Bu zaman həm kitab və onun məzmununu ilə oxucuların tanışlığı təmin edilir, həm də onlara şəxsi təhsil mütaliəsi vərdişi və bacarıqları aşılanır.

Kütləvi işin şifahi üsulları kitab təbliğatçısının tədbirdə iştirak edən oxucu auditoriyasının hamısı ilə bilavasitə, yəni vasitəsiz, birbaşa əlaqə yaratmasını təmin edir. Təbii ki, kitab təbliğatçısı rolunda həm kitabxanaçı, həm də ayrı-ayrı oxucular çıxış edə bilərlər. Anonim, naməlum və bir sıra hallarda sosial-psixoloji əlamətlərinə görə müxtəlif auditoriyalar üçün nəzərdə tutulan digər kütləvi əlaqə vasitələri (məsələn, radio, kino, televiziya) ilə müqayisədə kitabxanalarda aparılan kütləvi işin şifahi üsullarının başlıca üstünlüyü də məhz bundan ibarətdir. Radioda, kinoda, televiziya əlaqəci ilə dinləyici və tamaşaçılar məkan-zaman etibarilə bir-birindən ayrılırlar, isə isə isə qrupları üçün keçirilir.

Kitabxanalarda keçirilən kütləvi tədbirlərin auditoriyası təsadüfən görülmüş adamların birliyi deyil, keyfiyyətlə seçilmiş yeni birlikdir. Ona görə də tədbirin təşkilatçılarının əsas vəzifələrindən biri iştirakçıların həmrəyliyinə və ümumi sosial-tipik maraqlar əsasında oxucuların inkişafının sonrakı zəruri istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə nail olmaqdır. Sosial psixologiya öyrədir ki, tədbir iştirakçılarının fərdi xüsusiyyətlərinin, həyatı və oxucu təcrübələrinin öyrənilməsi tədbirin səmərəliliyini artırır. Təcrübə göstərir ki, müəyyən qrupun tipik oxucu marağına əsaslanmayan kütləvi tədbir əksər hallarda uğurlu alınmır.

Kitabxananın və oxucunun sözü kütləvi işin şifahi üsulları zamanı həlledici rol oynayır. Bu, tədbirin təşkilatçılarından tələb edir ki, iştirakçıların fərdi xüsusiyyətlərindən səmərəli istifadənin yollarını öyrənsinlər.

Kütləvi işin mərkəzində həmişə kitab durur. Kitabın təbliği vasitəsiz (bilavasitə) və vasitəli (bilavasitə) şəkildə həyata keçirilir. Birinci halda (məs., kitab müzakirələri, kitab gecələri və s. zamanı) kitab haqqında məlumat metodun məzmununu təşkil edir. Vasitəli məlumat isə elə kitabxana metodlarında meydana çıxır ki, onlar işin yaxşılaşdırılması məqsədinə xidmət edir. Məsələn, oxucu konfranslarında kitabxanaçılar və kitabxana şurası kitabxananın işi haqqında hesabat verirlər. Yaxud mütaliə mədəniyyətinə həsr olunmuş tədbir zamanı da vasitəli təbliğat həyata keçirilir.

Kitabxanada həyata keçirilən fərdi və kütləvi işlərin hamısı 2 əsas funksiya daşıyır: 1) Məlumat funksiyası oxuculara müəyyən biliklərin verilməsi ilə şərtlənir. 2) Tərbiyəvi funksiya oxucularda yaradıcılıq və

dişləri, təşəbbüskarlıq, təşki atçılıq, kollektiv fəaliyyətdə iştiraka marağ yaradır və bu cəhətləri inkişaf etdirir.

Bu funksiyaların birliyi oxucuların mütaliəsinə rəhbərliyin həyata keçirilməsinə, adamların mənəvi aləminin hərtərəfli irkişafına yönəldilmiş mütaliəyə rəhbərliyin həyata keçirilməsinə kömək edir.

“Kitabxanalarda aparılan kütləvi işin şifahi formaları” anlayışı “şifahi kütləvi işin vasitələri” anlamı ilə sıx bağlıdır. Təcrübədə onlara kitabxanacının və tədbirin digər iştirakçılarının canlı danışığı (nitqi) aid edilir. Bununla yanaşı, izomateriallar (şəkillər, fotolar, rəsm əsərləri); audiovizual materiallar (diafilmlər, diapozitivlər, kinofilmlər, səs yazıları); anlayışların, hadisələrin, real obyektlərin sxematik-qrafik təsvirləri (sxemlər, çertyojlar, qrafiklər, diaqramlar, cədvəllər) də bu terminə daxildir. Onların məqsədi tövsiyə olunan çap əsərinin məzmununun daha yaxşı açılmasına kömək göstərməkdən ibarətdir. Onların təsiri psixoloji-pedaqoji qanunauyğunluqlara və əsəb mexanizmlərinə əsaslanır ki, bunların köməyi ilə oxucu materialı daha yaxşı dərk edir və sonralar onu daha yaradıcılıqla mənimsəyir.

Kütləvi işin şifahi üsullarının tərkib hissəsini metodik üsul təşkil edir. Kitabxana təcrübəsində bu metodik üsulları fərqləndirirlər:

1) Maraqların qarşılıqlı əlaqəsi və ya təsiri. Bu üsulun mahiyyəti bundadır: kitabxanacı oxucuya başa salır ki, tədbirdə iştirakı ona nə verə bilər; onu maraqlandıran hansı suallara bu tədbirdə cavab tapa bilər;

2) Yenilik üsulu. Bu üsulun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, hər bir metod mütləq oxuculara əvvəlcədən bəlli olmayan yeni məlu matlar verməlidir;

3) Problem vəziyyəti üsulu. Bu üsulun mahiyyəti bununla şərtlənir: auditoriya qarşısında ehtə vəzifələr qoyulur ki, onlar iştirakçıları düşünməyə vadar edir, onlarda qoyulmuş məsələnin həllini fikirləşib tapmaq (həm də müstəqil şəkildə) arzusu baş qaldırır.

Bunlarla yanaşı, bir sıra başqa üsullar (məsələn, oxucu nüfuzu və s.) da fərqləndirilir. Qeyd edək ki, kütləvi tədbir zamanı metodik üsullar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olur və bir-birini tamamlayır.

Ədəbiyyatın şifahi təbliği öz istiqamətinə və imkən dairəsinə görə 4 metoda, daha doğrusu 3 əsas və 1 köməkçi metoda bölünür:

1) Oxucuların tənqidi-təhlili fəallığının inkişafına təsir göstərən metod və ya qısaca olaraq tənqidi-təhlili metod;

2) Pozitiv-illüstrativ metod;

3) Tövsiyə-məlumat metodu;

4) Ədəbiyyat təbliğinin vasitəli metodu.

Hər bir metodun özünəməxsus üsulları var ki, kitabxanalarda onlardan vaxtaşırı səmərəli şəkildə istifadə edirlər.

1) **Tənqidi-təhlili metod.** Tənqidi-təhlili metod düzgün tətbiq edildikdə çap əsərlərinin və ya onlarda ifadə olunmuş ayrı-ayrı problemlərin hərtərəfli və dərinlən təhlilini təmin edir. Kitabxanacılar bu üsullardan istifadə edərkən işi ehtə aparmağa cəhd göstərməlidirlər ki, bu təhlil oxucuların həyatı və maraqları ilə sıx əlaqədə həyata keçirilsin.

Oxucuların müzakirə olunan kitablara maraqlı münasibətini onların bu kitablara və onlara həsr olunmuş ədəbiyyatla mütləq ilkin tanışlığı təmin edir. Diskussiyaya (müzakirəyə) tənqidi və yaradıcı yanaşma oxucuların artıq mənimsədikləri təsəvvürlər, müzakirələr ehtiyatının səfərbərliyinə imkan yaradır. Aparıcının istiqamətləndirdiyi fikir mübadiləsi nəticəsində əsər və onun dəyəri haqqında düzgün ictimai fikir formalaşır. Çap əsərinin müzakirəsi düşüncə, təfəkkür məktəbidir. Onun əsas ünsürünü oxucuların kollektiv təfəkkür prosesi təşkil edir.

Tənqidi-təhlili metodun əsas növləri bunlardır:

-sahəvi və bədii ədəbiyyat əsərlərinin müzakirəsi;

-müxtəlif aktual problemlərə dair oxucu konfransları;

-oxucu-tamaşaçı konfransları (bu zaman əsər və onun motivləri əsasında çəkilmiş film eyni vaxtda müzakirə və müqayisə olunur);

-ucadan oxular (bəzən qəzet materialları) – bu zaman mütaliəçi şərhlər verir, dinləyicilərin suallarını cavablandırır və bir sıra hallarda tədbir oxunmuş mətnin müzakirəsi ilə başa çatır;

-sual-cavab gecələri;

-disputlar.

2) **Pozitiv-illüstrativ metod.** Buraya oxucuları çap əsərlərində təsvir edilən real, həyatı faktlarla, hadisələrlə, bu əsərlərin müəlliflərinin həyat və fəaliyyətləri ilə tanış olmağa imkan yaradan üsullar daxildir:

-kitab gecələri;

-mütaliə gecələri;

-görüş gecələri;

-öyləncəli elmlər gecələri;

-ədəbi-bədii gecələr;

-musiqili ədəbi gecələr.

Bu üsulları səmərəli keçirmək üçün 2 cəhətə diqqət yetirilir:

1) Eyni bir mövzu müxtəlif vasitələrlə (musiqi, bədii söz, təsviri sənət) açılır;

2) Eyni bir məzmun şəklini dəyişmiş halda təqdim edilir.

Bu metoddan uğurlu istifadə yenilikdən, əsərlərin oxuculara məlum olmayan cəhətlərinin, yeni keyfiyyətlərinin açılmasından asılıdır. Tənqidi-təhlili metoddan fərqli olaraq, pozitiv-illüstrativ metod həyata keçirilərkən tədbir iştirakçılarının ədəbiyyatla ilkin tanışlığı tələb olunmur. Lakin oxucuların müəyyən maraqlarını, həyat təcrübələrini nəzərə alaraq kitabxanacı tədbirin başlanmasına qədər gecenin daha dərinlən dərk edilməsinə kömək göstərən ədəbiyyatı təbliğ edir.

3) **Tövsiyə-məlumat metodu.** Bu metoda daxildir:

-bibliografik icmallar;

-şifahi jurnallar;

-bibliografiya gecələri (məsələn, “Bu il mən nə oxumuşam?”).

Bu üsullar oxucuların diqqətini ən yaxşı çap əsərlərinə cəlb edir, onlar haqqında geniş məlumat verir, bədii əsərlərin ideya-bədii xüsusiyyətlərinin

açılmasına, sahəvi ədəbiyyatda işıqlandırılmış aktual məsələlərin düzgün başa düşülməsinə kömək edir, bütün bunlarla da oxucuların ümumtəhsil, ümummədəni və peşə-ixtisas səviyyələrinin yüksəldiləsinə təsir göstərir.

Bu tədbirlərin məqsədi tövsiyə olunan əsərlərə oxucularda maraq oyatmaq, onları bu əsərləri oxumağa mütləq sövq etməkdən ibarətdir.

4) *Ədəbiyyat təbliğinin vasitəli metodu.* Bu, əsasən 2 üsulla həyata keçirilir:

-kitabxanaların fəaliyyəti haqqında oxucu konfransları;

-oxucu fəalları cəlb etməklə keçirilən kitabxana müşavirələri.

İndi isə kitabxanaların iş təcrübələrinə əsaslanaraq bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı daha tez-tez rürciət edilən şifahi təbliğat üsullarını qıscaca şərh edək və konkret nümunələr göstərək.

F.Köçərli adına Dövlət Uşaq Kitabxanasında bədii ədəbiyyatın, o cümlədən poetik əsərlərin təbliği zamanı kitabxanaçılar tez-tez şirin ana dilimizin – Azərbaycan türk dilinin dərin qatlarına, cazibədar mənbələrinə uşaqlarla birlikdə maraqlı səyahətə çıxırlar. Belə yaddaqa an səyahətlərə məktəbli oxucular böyük maraq göstərirler. Bu cür tədbirlər çox dərin mənə kəsb edir. Görkəmli pedaqoq V.A.Suxomlinskiyin deyişi kimi, “ana dilinin mənbələrinə səyahətə çıxmada uşaqların dolğun, estetik, emosional və əxlaqi tərbiyəsini düzgün təsvür etmək mümkün deyildir. Söz gözəlliyinin dərk edilməsi oxucuların qəlbində nəci bə iftixar hissi, insan ləyaqəti hissi doğurur. Söz gözəlliyini başa düşərək, uşaqlar bütün eybəcərliyə, şərə nifrət bəsləməyə başlayırlar. Pisliliyə və bəd əməllərə qarşı barışmaz olmaq da söz gözəlliyi ilə tərbiyə edilir”.

Sözün emosional çalarlarını dərk etmək nəinki bədii ədəbiyyatı başa düşməyin astanasıdır, habelə oxucuların zəngin, dolğun intellektual həyatıdır. “Söz ilhamlandırır” anlayışına da elə bunlar aiddir. İnsan incə çalarları, qorxunu, sözün emosional mənasını duyduğu, hiss etdiyi zaman sanki ağılı mürğüləyən qüvvəsini oyadır. Sözün dərk edilməsi özündə fikir enerjisi daşıyır. Sözün başa düşülməsi bədii ədəbiyyatı mütaliə etməyə hazırlıqdır. Söz yalnız həm məntiqi, həm də emosional hafizədə cəldığı zaman mütaliə mənəvi tələbat olur. Məsələn, kitabxanaçı oxucuya hər hansı bir kitabı, deyək ki, B.Vahabzadənin “Muğam” poemasını verməzdən və ona “oxu” deməzdən əvvəl həmin oxucunu incəsənətin astanasına daxil etməlidir.

Buna görə də bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı kütləvi tədbir iştirakçılarının – kitabxanaçının və oxucunun sözü mütləq rol oynayır.

Bədii ədəbiyyatın təbliğinin şifahi forması bu üsullarla həyata keçirilir: oxucu konfransları, kitab müzakirələri, ədəbi-bədii gecələr, ucadan oxular, görüşlər, şifahi jurnallar, bibliografik icmalar və s. Bundan başqa, əsasən uşaq kitabxanalarında ifadəli oxu və nəqlətmə üsullarından da istifadə edilir ki, bunlar kiçikyaşlı məktəblilərin marağına səbəb olur. İfadəli oxu balaçalar arasında bədii ədəbiyyatın ən yaxşı tövsiyəsi, təbliğatın özəyi olub, kitaba və mütaliyəyə dərin məhəbbət oyadır. Müəllimlər, kitabxanaçılar və

valideynlər tərbiyə işində, uşaqlarda mütaliyəyə maraq yaratmaqda ucadan oxu və nəqlətməyə böyük əhəmiyyət verir, ondan geniş istifadə edirlər.

Oxucular arasında bədii ədəbiyyatı təbliğ etməyin ən geniş yayılmış şifahi üsulu kitab müzakirəsidir. Bəzən kitab müzakirəsini oxucu konfransı da adlandırırlar ki, bu, onun mahiyyətinə və məzmununa o qədər də uyğun gəlmir. Əslində onlar bir-birindən fərqlənən müxtəlif şifahi təbliğat üsullarıdır. Başqa sözlə, kitab müzakirəsi adətən ayrıca bir kitaba, oxucu konfransı isə müəyyən bir mövzuya və ya problemə (məsələn, ictimai-siyasi və tarixi hadisələrə, beynəlxalq həyata və s. məsələlərə dair kitablar haqqında müxtəlif oxucu fikirləri) həsr edilir.

Kitab müzakirələri oxucu fəallığının artmasına, oxucuların tənqidi tərkiirlərinin və bədii-estetik zövqlərinin formalaşmasına, kitab üzərində müstəqil işləməsinə, oxuduqları çap əsərləri haqqında sərbəst fikir yürütməsinə təsir göstərir. Müzakirələdə yüzlərlə adam - gənclər, yaşlılar, ziyalılar, şagirdlər, tələbələr və başqa oxucular fəal iştirak edirlər. Yazıçı və şairlərlə oxucular arasında ünsiyyətin yaradılmasında bədii əsərlərin müzakirəsi böyük ictimai əhəmiyyət kəsb edir.

Kitab müzakirəsi heç bir halda formal xarakter daşımamalıdır. Hər hansı bədii əsərin müzakirəsi ciddi hazırlıq tələb edir. Bir qayda olaraq müzakirəyə həyat həqiqətini düzgün əks etdirən, geniş ictimaiyyəti həyəcanlandıran problemlərlə səsleşən bədii əsərlər çıxarılmalıdır. Bu halda müzakirə maraqlı və faydalı olar. Müzakirə üçün bədii ədəbiyyat nümunəsi seçərkən kitabxananın oxucu tərkibi, oxucuların maraq və sorğuları nəzərə alınır. Bədii əsər seçildəndən sonra plan tərtib olunur, həmin hazırlıq planını bir qayda olaraq kitabxana fəalları müzakirə edirlər.

Kitab müzakirəsi aparıcının 5-10 dəqiqəlik qısa giriş sözü ilə açılır. Giriş sözü canlı və maraqlı olmalıdır. Aparıcının vəzifəsi müəllimin yaradıcılığının əsas cəhətlərini nəzərə çatdırmaqdan, müzakirə olunan əsərin mühüm məqamlarını qeyd etməkdən, çıxışlara ümumi istiqamət verməkdən ibarət olmalıdır.

Yekun sözüne daha çox vaxt ayrılır. Bu zaman çıxışlarda səsleşmiş əsas vərğulər ümumi əşdirilir, oxucuların əsər haqqında söylədikləri yanlış mülahizələrə düzəliş verilir, əsər bütövlükdə qiymətləndirilir.

Bəzən çıxışlardan sonra kitab müəllifi çıxış edir, müzakirələr isə oxucuların yazılı və ya şifahi suallarına onun cavabları ilə yekunlaşır.

Müzakirə materialları – oxucuların rəyləri, protokol və ya stenoqram, hazırlıq planı və s. toplanır və kitabxanada saxlanılır.

Kitab müzakirələri həmçinin oxucuları cəyrənməyin mühüm vasitəsi kimi də böyük əhəmiyyətə malikdir.

Məhz buna görə kitabxanalarda kitab müzakirələrinin təşkilinə geniş yer verilir. Məsələn, 1995-2000-ci illər ərzində C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasında 18, F.Köçərli adına Dövlət Uşaq Kitabxanasında 21, M.Ə.Sabir adına Bakı Şəhər Kütləvi Kitabxanasında 10, Bakı Şəhər Mərkəzi Kitabxanasında isə 8 kitab müzakirəsi keçirilmişdir. Bu tədbirlər-

də tanınmış şair və yazıçılardan Bəxtiyar Vahabzadənin "Şəhidlər", "Körpü çaydan uzaq düşüb", Məmməd Arazın "Dünya sənin, dünya mənim", Söhrab Tahirin "Sevgim, sevincim, kədərim", Sabir Rüstəmxanlının "Ömür kitabı", Yusif Səmədoğlunun "Qətl günü", Anarın "Bəsmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi", "Dünya bir pəncərədir", "Sizsiz", Əlibala Hacızadənin "İtkin gəlin", "Əfsanəsiz illər", "Ayrılığın sonu yoxmuş", "Təyyarə kölgəsində", Zəlimxan Yaqubun "Bir əlim torpaqda, bir əlim haqda" kitabları oxucuların mühakiməsinə verilmişdir. Oxucular müxtəlif nəşriyyatlarda çapdan çıxmış yeni kitabları qızğınlıqla müzakirə etmiş, ürək sözlərini bildirmiş, tonqidi fikirlərini söyləməkdən belə çəkinməmişlər. Çox maraqlı keçən bu tədbirlərin hər birində orta hesabla 80-100 oxucu iştirak etmişdir.

Kitab müzakirələrinə əsər müəlliflərinin də dəvət olunması, onların oxucuların suallarına cavab verməsi yaddaqalan hadisəyə çevrilmiş, tədbir iştirakçılarının mənəvi tərbiyəsində mühüm rol oynamışdır.

Nümunə üçün yazıçı Əlibala Hacızadənin "İtkin gəlin", "Əfsanəsiz illər", "Ayrılığın sonu yoxmuş" trilogiyasına həsr olunmuş kitab müzakirəsini nəzərdən keçirək. Bu tədbiri 1994-cü ildə C.Cabbarlı adına RGK Sabir adına Bakı Məktəbəqədər Pedaqoji Məktəbdə təşkil etmişdir. Kitabxana hesabatından məlum olur ki, əvvəlcə tədbirin planı tutulmuş, görülməli işlər müəyyən edilmiş, yazıçının dəvət edilməsi qərar alınmış, müzakirənin yeri müəyyən edilmişdir. Sonra müzakirənin proqramı hazırlanmış, giriş sözünü söyləyəcək müəllim, yazıçının həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verəcək nətiq, çıxış edəcək tələbələr və s. dəqiqləşdirilmişdir.

Bütün işlər əvvəlcədən görüldüyünə görə tədbir uğurlu alınmış, iştirakçıların rəğbətini qazanmışdır. Xüsusilə tələbələrin ifasında romandan səhnələşdirilmiş parçaların göstərilməsi, şerlərin söylənməsi və yazıçı Əlibala Hacızadənin müxtəlif sualları cavablandırılması yaddaqalan olmuşdur. Bu tədbirdən sonra həmin kitabları oxumaq arzusunda olan və bununla bağlı kitabxanaya müraciət edən oxucuların sayı çoxalmışdır.

Bədii ədəbiyyatın təbliği geniş yayılmış ədəbi-bədii gecələr üsulu vasitəsi ilə də həyata keçirilir. Ədəbi-bədii gecə tanınmış şair və yazıçılardan birinin həyat və yaradıcılığına, habelə bir və ya bir neçə ədəbi əsərə həsr oluna bilər. Bu tədbirlər təhsil və tərbiyə əhəmiyyəti kəsb edir, bədii əsərə sevgi oyadır, bədii zövqü formalaşdırır, ciddi mütaliyəyə maraqlı yaradır.

Bu baxımdan 1995-2000-ci illərdə C.Cabbarlı adına RGK-da təşkil edilmiş bir sıra ədəbi-bədii gecələr, o cümlədən Nizami yaradıcılığına həsr olunmuş "Bir elmi öyrənmək istədikdə sən", "Gənclikdir dünyada hər şeydən üstün", "Eşqdir mehrabı uca göylərin"; Füzuli yaradıcılığına həsr olunmuş "Elmlə, ədəblə tapılar şərəf", "Vətənimdir, Vətənim", "Məni candan usandırdı...", "Şəbi-hicran yanar canım..."; C.Məmmədquluzadə yaradıcılığına həsr olunmuş "Sizi deyib gəlmişəm!", "Haradır mənim vətənim?"; S.Vurğun yaradıcılığına həsr olunmuş "Ayrılarımı könül candan", Şəhriyar yaradıcılığına həsr olunmuş "Qalx ayağa, Azərbaycan!" və s. kimi tədbirlər

oxucuların marağına səbəb olmuş, bədii-estetik zövqlərinin formalaşmasına müsbət təsir göstərmiş, klassiklərin ədəbi irsə nə məhəbbət oyatmışdır.

Bir sözlə, son illərdə həmin kitabxanada keçirilən ədəbi-bədii gecələr öz rəngarəngliyi ilə gənclərin sevimli məclisinə çevrilmiş, xeyli oxucutamaşaçı toplamışdır. Nəticə etibarlı ilə gənclərin oxucu kimi fəallığı artmış, bədii əsərlərin mütaliəsinə maraqlı genişlənmişdir.

Bir məsələni vurğulamaq lazım gəlir ki, respublika prezidentinin fərmanı ilə xalqımızın misilsiz yazılı abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının yazıya alınmasının 1300 illik yubileyini keçirilməsi ilə əlaqədar C.Cabbarlı adına RGK-da bir sıra tədbirlər təşkil edilmişdir. Belə ki, 1998-ci ildə kitabxana Yasamal rayonu ərazisində yerləşən Azərbaycan Texniki Universitetinin, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin, həmçinin I nömrəli Bakı Tibb Məktəbinin tələbələri ilə birlikdə "Xoş gördük, ulu Dədə Qorqud!", "Hanı bəy dediyim ərənlər?", "Gəlimli-gedimli dünya...", "Xalqımızın ana kitabı" mövzularında sərgilər, ədəbi-bədii və musiqili gecələr keçirmiş, bu tədbirlərə tanınmış qorqudsürəsləri də dəvət etmişdir.

1999-cu ildə də bu tədbirlər seriyası davam etdirilmiş, həm kitabxanada, həm də bir sıra orta və ali məktəblərdə Dədə Qorqud dastanlarının gənc oxucular arasında təbliği istiqamətində müəyyən iş aparılmışdır. Bu tədbirlərə Azərbaycan Milli Akademik Dram Teatrının aktyor və aktrissələrindən Əlabbas Qədiyov, Nurəddin Mirzəxanlı, Bəsti Cəfərova, Məleykə Əsədova, Laləzar Mustafayeva və başqaları da dəvət olunmuş, onlar Dədə Qorqud boylarından müxtəlif parçaları yüksək səviyyədə ifa etmişlər.

Bibliografik icmallar da geniş yayılmış şifahi üsullardan biridir. Bibliografik icmal keçirməkcə məqsəd oxucuları müvafiq bədii ədəbiyyatla tanış etmək və həmin kitabları təbliğ etməkdən ibarətdir. Buna görə də bibliografik icmalları yeni alınan bədii kitabların sərgisi, oxucu konfransı, görüşlər və başqa tədbirlərlə bir vaxtda keçirmək məqsədəuyğundur. Çünki icmal hər hansı bir tədbiri tamamlayır. Təcrübə göstərir ki, kitab sərgisi etrafında keçirilən icmallar daha maraqlı olur və daha çox oxucu toplayır. Həm də bu zaman oxucu kitabı görməklə yanaşı, onun qısa məzmunu ilə də tanış olur. İcmal keçirilərkən oxucu qrupu, mövzu aktuallığı mütləq nəzərə alınmalıdır. İcmal zamanı bədii kitab haqqında geniş danışmaq məsləhət deyil. Barəsində söhbət açılan kitablardan əl detallar və ya faktlar seçilməlidir ki, hər bir oxucu tezliklə həmin kitabı oxumağa tələssin.

1996-2000-ci illərdə F.Köçərli adına ADUK-da 95, C.Cabbarlı adına RGK-da isə 76 bibliografik icmal keçirilmişdir. Bu tədbirlərdə ümumilikdə uşaq kitabxanasının 2500 nəfər, gənclər kitabxanasının isə 1200 nəfər oxucusu iştirak etmişdir.

F.Köçərli adına ADUK-da şair Qəşəm İsatəylinin "Əkil-Bəkil" poemasına həsr edilmiş bibliografik icmal daha rəngarəng olmuş və maraqla qarşılanmışdır. İcmal zamanı kitabxanaçı oxuculara əsərin qısa məzmununu danışmış, ayrı-ayrı parçaları oxumuş və demişdir: "Şair poemada Əkil-Bəkil məktəbdən başlamış böyüyüb yaşa dolanadək çox çətin imtahan-

lardan keçirir. Ürəyi Vətən həsrətilə döyünən Bəkil bütün sınaqlardan alın-açıq çıxır. Bəkilin əsgəri xidmətə çağırılması, sərhəddə, Vətən qarşısında borcunu ləyaqətlə yerinə yetirməsi, general Əliyevin onun şəxsən görüşüb söhbət etməsi və s. səhnələri müəllif ilhamla qələmə almışdır. Əsərdə 20 Yanvar Bakı faciəsi, Qazax, gürcü qırğını, uydurma Qarabağ problemi haqqında da söhbət açılır. Bir sözlə, kitabı oxusanız, xoşunuza gələcək". Bu tədbirdən sonra həmin kitabı oxumağa uşaqlarda həvəs yaranmışdır.

Son zamanlar Azərbaycan ərazisinin bir hissəsi erməni işğalçılarının tapdağı altında qaldığından və müharibə təhlükəsi hələ də sovuşmadığından keçirilən şifahi tədbirlərin bir çoxu mövzu baxımından hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə aid olur. Bu, tamamilə məqsədəuyğundur və gənc nəsildə torpağa, Vətənə məhəbbət hissələrinin aşılınması, düşməne nifrət duyğularının formalaşması cəhətindən bu mövzuda yazılmış bədii əsərlərin təbliğinə daha geniş yer verilməlidir.

Məsələn, C.Cabbarlı adına RGK-da 1995-ci ildə 18, 1996-cı ildə 16, 1997-ci ildə 21, 1998-ci ildə 32, 1999-cu ildə 24 və 2000-ci ildə 17 kütləvi tədbir hərbi vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış bədii və publisistik əsərlərin təbliğinə həsr olunmuşdur. Hikmət Cəmilzadənin "Azərbaycanın ilk milli qəhrəmanları" və "Azərbaycan polisinin milli qəhrəmanları", Vasif Səmədov və Salar Aslanovun "Təki Vətən yaşasın", Rəşid Hüseynovun "Müharibə nə vaxt qurtaracaq?", Səriyyə Müslümqızının "Qar üstünə qan yağdırdı", Knyaz Aslanın "Döyüş olsa bir əsgərdir qələmim" kitablarının və başqa əsərlərin təbliğinə dair təşkil olunmuş müzakirələr bu qəbildəndir. Gənclər Kitabxanasının təşkil etdiyi kütləvi tədbirlər öz yüksək səviyyəsinə görə fərqlənir. Bu mövzuda yazılmış bədii əsərlərin təbliği üçün kitabxana səmərəli üsullardan istifadə edir və əsasən buna nail olur.

Kitabxanalarda bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı əyani təbliğat üsullarından da geniş istifadə edilir. Əyani təbliğat tövsiyə olunan kitabların bilavasitə göstərilməsi və ya görmək, qavramaq, mənimsəmək şəklində onların məzmununun meydana çıxarılması vasitəsilə həyata keçirilir. Onun məqsədi insanları mütaliyəyə cəlb etmək, mütaliə mədəniyyəti tərbiyə etmək və kitab fondlarını oxucular qarşısında açmaqdır.

Bədii ədəbiyyatın əyani təbliği oxucuya istədiyi kitabı seçməkdə müstəqillik verir, lakin bu zaman kitabxanaçı kitabın seçilməsində, sistemləşdirilməsində və tövsiyə edilməsində öz rəhbəredici rolunu saxlayır. Bu cəhət uşaq kitabxanaları üçün xüsusilə xarakterikdir, çünki hansı ədəbiyyatın mütaliəsinin vacibliyini uşaqlar çox vaxt müstəqil şəkildə başa düşə bilmir və mütləq kitabxanaçının köməyinə ehtiyac duyurlar.

Hər bir kitabxananın oxucularında kitabın məzmunu və xarakteri haqqında 2 üsulla təsəvvür yaratmaq mümkündür. Birinci üsul ədəbiyyatın bilavasitə göstərilməsidir. Bu üsul müxtəlif kitab sərgilərinin təşkil vasitəsi ilə həyata keçirilir. İkinci üsul kitabların təsviri incəsənət vasitələri ilə təbliğ olunmasıdır. Buraya əsasən kitab sərgiləri, kitabxana plakatları, habelə albomlar, işıq qəzetləri və s. daxildir.

Əyani təbliğat formasının bütün üsullarının ümumi məziyyətləri onların təsirinin və seçilməsinin uzunmüddətli olmasındadır.

Kitabxanalarda sərgilərin təşkili əyani təbliğat formasının ən geniş yayılmış üsuludur. Bütün kitabxanalarda məqsədinə və ədəbiyyatın məzmununa görə sərginin iki növü fərqləndirilir: 1) yeni daxil olmuş kitabların məlumat sərgiləri; 2) tövsiyə mövzu sərgiləri.

Sərgilərin bu növləri daimi, uzunmüddətli və ya qısamüddətli, kitabxanadaxili və kitabxanadankənar ola bilər.

Yeni kitabların sərgisi kitabxanaya yeni daxil olmuş bədii ədəbiyyat haqqında müntəzəm olaraq əyani məlumat vermək məqsədi daşıyır.

Mövzu sərgilərinin məqsədi isə müəyyən bir mövzuya həsr olunmuş kitabları oxuculara əyani şəkildə tövsiyə etməkdən ibarətdir. Mövzu sərgiləri fondun müəyyən hissəsinin məzmununun açılıb göstərilməsində, bu və ya digər mövzuya dair kitabların tövsiyə olunmasında kitabxanaçıya kömək göstərir. Mövzunu daha aydın anlatmaq, mühüm məqsədləri gözə daha tez çarpdırmaq üçün sərgilər illüstrasiyalar və mətnlərlə müşayiət olunur.

Kitabxanaçılar sərgilərə ad seçərkən onun rəngarəng və çağırış ruhu olmasına xüsusi fikir verməlidirlər. Bu cəhətdən 1991-1999-cu illərdə F.Köçərli adına ADUK-da təşkil edilmiş "Qalx ayağa, Azərbaycan!", "Vətən, əymə qəddini!", "Rədd olsun erməni işğalçıları!", "Qarabağdan əlini çək!", "Nahaq qan yerdə qalmaz!", "Yaddan çıxmaz Qarabağ", "Xocalı - əsrin faciəsi" və s. sərlövhəli sərgilər, C.Cabbarlı adına RGK-da hazırlanmış "Vətən igidlərə arxalanır", "Azərbaycan bölünməzdir", "Qanlı şənbə gecəsi", "Qarabağ şikəstəsi", "Qələbə çal, igid əsgər!", "Mən bu yurdun əsgəriyəm" və başqa sərlövhəli sərgilər, M.Ə.Sabir adına BŞKK-da düzəldilmiş "Ata millət, ana millət, ağlama!", "Ayrılarımı könül candan?!", "Bir kərə yüksələn bayraq" sərlövhəli sərgilər diqqəti xüsusilə cəlb edir.

Qeyd edək ki, kitabxanalarda təşkil edilən hərbi vətənpərvərlik məzmunlu sərgilərdə müharibə mövzusunda yazılmış bədii və publisistik kitablarla yanaşı, müxtəlif qəzet və jurnal nömrələri də əks etdirilir ki, bu da həmin sərginin əhəmiyyətini xeyli artırır.

1994-cü ildə Füzulinin anadan olmasının 500 illiyi ilə əlaqədar C.Cabbarlı adına RGK-da "Elmlə, ədəblə tapılar şərf", "Məni candan usandırdı...", "Füzuli kədəri, Füzuli sevgisi" adlı kitab sərgiləri, 1996-cı ildə Səməd Vurğunun 90 illiyi ilə bağlı "Elim, günüm, obam sənən", "Nə gözəl yaraşır Muğana ceyran", "Demə, Səməd Vurğun gəldi-gedədi...", "Mən ellər şairiyəm..." adlı kitab sərgiləri, 1999-cu ildə "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının 1300 illiyi ilə bağlı "Ozanlar ozanı Dədəm Qorqud", "Dədə Qorqud - diriliyimiz, Dədə Qorqud - birliyimiz" və s. adlı kitab sərgiləri təşkil olunmuşdur ki, onların sərlövhələri də çox uğurla seçilmişdir. Elə bunun nəticəsidir ki, həmin sərgilərin qarşısı həmişə gənc oxucularla dolu olmuş, onlar bir-biri ilə fikir mübadiləsi aparmış, görkəmli şairlərimizin ölməz yaradıcılıqları haqqında fərəhlə söz açmışlar. Bu sərgilərə ümumilik-

də 5 min nəfərə yaxın oxucu tamaşa etmiş, yeniyetmə və gənclər Dədə Qorqud müqəddəsliyinin, Füzuli dühasının, Vurgun şəriyyətinin misilsiz nümunələri ilə bir daha tanış olmaq arzusu ilə onların kitablarını almışlar.

Uşaqlara tövsiyə edilən ədəbiyyatı əyani göstərib təbliğ etmək üçün kitab sərgiləri daha yaxşı tədbir formasıdır. Çünki sərgi oxucuları daha çox cəlb edir, onlara lazım olan kitabları seçməyə imkan verir.

1995-1999-cu illərdə F.Köçərli adına RUK-da 35 sərgi təşkil olunmuşdur. Nümunə üçün onlardan birinin tərtibini sərh edək.

Sərgilərdən biri "Təbiət ilhama çağırır məni!" adlanır. Sərgi 4 rəfdən ibarətdir və hər bir rəf ayrıca başlıq alır.

Təbiət ilhama çağırır məni

I rəf: Dost qazanmaq istəyirsənsə, özün dost oll (El məsəli)

Bu kitabları oxu:

1. Məmmədov C. *Təkərli məktəb*. - B.: Gənclik, 1979. - 81 s.
2. Gəncəli N. *Vəfali torağay*. - B.: Gənclik, 1986. - 16 s.
3. Roza R. *Heyvanların yuxusu*. - B.: Uşaqgənclənəşr, 1956. - 16 s.
4. Sahib F. *Vəfali tərplən*. - B.: Işıq, 1973. - 24 s.
5. Səhhət A. *Quşlar*. - B.: Gənclik, 1987. - 144 s.
6. Tapdıq İ. *Qoçaq dövsən*. - B.: Gənclik, 1982. - 140 s.

Sonra rəngli ceyran şəkli verilib və altında bir bənd şer yazılıb:

*Övçu, insaf eylə, keçmə bu düzdən,
O çöllər qızını ayırma bizdən.
Qoyma ağrı keçə ürəyimizdən,
Qıyma öz qanına boyana ceyran,
Nə gözəl yaşayır Muğana ceyran!..*

Səməd Vurgun

II rəf: Xeyirxahlıq və qəddarlıq

Sitat: *Qayğıyla doludur ana təbiət,
Onun meyvəsini dadmayan varmı?
Təbiət özü də qayğıya möhtac,
Qayğısız varlıq da qanadlanarmı?*

Hüseyn Arif

Şəkil: *Bir uşaq ağac əkən babaya yaxınlaşıb deyir:*

-Baba, bu ağacı niyə əkirsən? Onun meyvəsindən sən ki yeməyəcəksən!..

Baba cavab verir:

-Əkilər yemişik, əkirik: yesinlər!..

Bu kitabları oxu:

- Əzimzadə Y. Qardaşlar*. - B.: Gənclik, 1986. - 156 s.
Əliyev H. Həyəcan təbili. - B.: Azərənəşr, 1976. - 70 s.
Zaxoder B. Boz ulduz. - B.: Gənclik, 1969. - 16 s.
Seydibəyli H. Vəfali it ilə oğru pişiyin nağılı. - B.: Uşaqgənclənəşr, 1959. - 32 s.

Xəlilov Q. Torpağın göz yaşsı. - B.: Azərənəşr, 1989. - 178 s.

III rəf: Canlı təbiət

Sitat: *Təbiəti qorumaq, onu yaşllaşdırmaq hər bir məktəblinin borcu olmalıdır.*

Bu kitabları oxu:

- Budaqov B. Azərbaycan təbiəti*. - B.: Maarif, 1988. - 204 s.
Quliyev Z. Qaribə heyvanlar. - B.: Azərənəşr, 1973. - 55 s.
Quşlar və dəniz heyvanları. - B.: Gənclik, 1974. - 44 s.
Dmitriyev Y. Salam, dələ; Necəsən, timsah? - B.: Gənclik, 1989. - 152 s.
Əlibəyli X. Bir könül sahilində. - B.: Gənclik, 1977. - 68 s.
Cəbrayılbəyli C. Təbiət haqqında hekayələr. - B.: Azərənəşr, 1965. - 112 s.

IV rəf: Bu rəf viktorina xarakterlidir.

Ana təbiət

Bu rəfdə 4 zərflə qoyulmuşdur. Üz qabığında bu suallar yazılmışdır:

1. "Ceyran" şerini kim yazmışdır?
2. Təbiətə həsr olunmuş hansı əsərləri oxumusan?
3. "Keçi" və "Xoruz" şerlərini kim əzbər söyləyə bilər?
4. Sən təbiət gözəllikləri necə qoruyursan?

Zərflər ağız açıq şəkildə sərgidə yerləşdirilmiş, cavablar oxucular tərəfindən yazılıb zərflə qoyulmuşdur. Fərqlənənlər təbiətlə bağlı keçirilən tədbirdə mükafatlandırılmışlar.

F.Köçərli adına RUK "Gənc təbiətçilər" bağının əməkdaşları ilə daha yaxından işlədiyinə görə burada keçirilən "Təbiət nə gözəl, dünya nə gözəl" adlı ədəbi-bədii gecə çox maraqla qarşılanmış və uşaqların dünyagörüşünün zənginləşməsinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Həm sərgi, həm də ədəbi-bədii gecə 1500-ə yaxın məktəbli cəlb etmişdir.

Bədii ədəbiyyatın əyani təbliğinin geniş yayılmış növlərindən biri də kitabxana plakatıdır. Kitabxana plakatı tövsiyə olunan bədii kitabı təsviri sənət vasitəsi ilə təbliğ edir, ən vacib məsələlərdən istifadə etməklə məsləhətçi rolunu oynayır. Plakatlarda həm də oxuculara istiqamət vermək, hər hansı bir bədii ədəbiyyat haqqında onlarda müəyyən təsəvvür yaratmaq məqsədi ilə də tərtib olunur.

Kitabxana plakatları məqsədinə və vəzifəsinə görə iki cür olur: 1) təbliğat və təşviqat xarakterli plakatlar; 2) metodik xarakterli plakatlar.

Təbliğat-təşviqat xarakterli plakatlarda adətən müəyyən mövzulara dair kitablar tövsiyə olunur. İndi kitabxanalarda Nizami, Füzuli, Vaqif, Sabir, C.Məmmədquluzadə, A.Şaiq, M.F.Axundov, S.Ə.Şirvani, S.S.Axundov, S.Vurgun, M.Müşfiq, S.Rüstəm, Şəhriyar, R.Rzannın, O.Sarıvəlli və başqalarının yaradıcılığına həsr olunmuş plakatlar tərtib etmək ənənə şəklinə çevrilmişdir. Bu plakatlar tək cə şair və yazıçının yaradıcılığı haqqında deyil, həm də həyat və fəaliyyəti haqqında müəyyən məlumat verir.

Bu baxımdan 1999-cu ildə F.Köçərli adına ADUK-da Süleyman Sani Axundova həsr edilmiş kitabxana plakatının tərtibi maraqlıdır. Plakat

kiçik məktəbyaşlı üçün nəzərdə tutulmuşdur və "Uşaqların sevimli yazıçısı" adlanır. Plakatda S.S.Axundovun böyük portreti, şəklin altında ədibin həyat və fəaliyyəti haqqında qısa mətn yazılmışdır. Mətdən sonra yazıçının kitablarının üz qabığının şəkilləri verilmişdir. Plakatda "Ədibin müasirləri" başlığı altında onun qələm və məslək dostlarının şəkilləri də nümayiş etdirilir. Burada S.S.Axundovun əsərlərinin əsas qəhrəmanlarının şəkilləri də yerləşdirilmişdir. Uşaqlar onları kitablarda gördükləri şəkillərdən tanıyırlar. Bu plakat vasitəsi ilə kiçik məktəbyaşlı oxucular S.S.Axundovun həyatı, yaradıcılığı, müasirləri, əsərləri, qəhrəmanları və s. haqqında yığcam məlumat alır, yazıçını daha dərinləndirən tanımağa başlayırlar.

Metodik xarakterli plakatlar isə oxucularla mütaliə mədəniyyəti tərbiyyəsinə xidmət məqsədi daşıyır və bədii ədəbiyyatın təbliği sahəsində böyük rol oynayır.

Kitabxana plakatları həm öz məzmunu, həm forması, həm də qarşısına qoyduğu məqsədinə görə bir-birindən fərqlənir. Ona görə də uşaq və məktəb kitabxanalarında I-II sinif şagirdləri üçün tərtib edilən plakatlar III-IV sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulandan daha aydın, daha sadə və daha anlaşılqılı hazırlanmalı, izahedici mətnlər çox yığcam olmalıdır. Burada istifadə ediləcək əşyalar da sayca az (cəmi 4-5 ədəd) olmalıdır. Əks halda geniş məzmunlu və çoxpredmetli plakatlar balaca oxucuları yora bilər.

Bir sözlə, bədii ədəbiyyat üzrə hər hansı mövzuda kitabxana plakatu tərtib edən kitabxanaçı qarşıya qoyduğu məqsədə yalnız o zaman nail ola bilər ki, istər seçdiyi mövzu, istərsə də orada nümayiş etdirilən kitablar, illüstrasiyalar və mətnlər müxtəlif yaşlı oxucu qrupları üçün anlaşılqılı olsun.

Hər hansı bir kitabxana plakatu kitabla eyni vaxtda kitabxanaya təbliğ edir. Kitabxana binasından kənar yerlərdə asılan plakatlar insanları kitab almaq üçün kitabxanaya çağırmaqlıdır.

Bu baxımdan N.Gəncəvinin 850 illiyi ilə bağlı F.Köçərli adına RUK-da tərtib olunmuş və I-IV sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulmuş plakat-viktorina diqqətəlayiqdir. Plakatda 7 xanlı sxem çəkilmiş və hər xanada göstərilən rəqəmlərin yerində bunlar yerləşdirilmişdir:

1. Kitabxana plakatının başlığı: "Hikmət xəzinəsi"
2. Nizami Gəncəvinin portreti
3. N.Gəncəvinin həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat
4. "Kərpickəsən kişinin dastanı" hekayətinə çəkilmiş şəkil.

Şəklin altında bu misralar yazılmışdır:

*Onunçun öyrətdim ki, əlimi bu sənətə,
Bir gün sənə əl açıb düşməyim əziyyəte.*

5. "Sultan Səncər və qarı" hekayətinə çəkilmiş şəkil. Şəklin altından verilmiş misralar:

*"Şaham" deyib öyünmə, sən ki qulsan tamaha,
Viran qoydun elləri, şah olmaz səndən daha.*

6. "Oğru və tülkü hekayəti"nə çəkilmiş şəkil. Şəkil bu misralarla təqdim olunmuşdur:

*Tülkünü yatmış görüb, gözünü açdı oğru,
Kisədəki pulları götürüb qaçdı oğru.*

7. "Ağıllı uşağın hekayəti" mövzusu üzrə çəkilmiş şəkil. Şəkildən sonra bu misralar yazılmışdır:

*Qayğı bilməz bir uşaq bir gün başda tay-tuşu,
Çıxdı evdən, yanında özü yaşda tay-tuşu.
Düçar-düşməz getdiyi, yola izi oğlanın,
Qaçan zaman burxuldu birdən dizi oğlanın.*

8. Bura ciblik yapışdırılmış və onun üstünə bu sözlər yazılmışdır:

"Əziz oxucular, hikmət xəzinəsinə yol tapmaq istəyirsinizsə, bu kitabları oxuyun. Onları böyük şairimiz Nizami Gəncəvi yazıb":

1. "Bilbül və qızılgül"
2. "İrən gözəlinin hekayəti"
3. "İşğəndər və çoban"
4. "İşğəndərin Bərdəyə gəlməsi və Nüşabəni görməsi"
5. "Kərpickəsən kişinin dastanı"
6. "Məlik Cümşüdü'n nağılı"
7. "Fəna".

Bu plakat uşaqlara dahi klassikimiz Nizami Gəncəvinin tanımaq, onun əsərlərinə maraqla oyaatmaq baxımından çox faydalıdır.

Bunlarla yanaşı, C.Cabbarlı adına RGK, F.Köçərli adına RUK bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı həm şifahi, həm də əyani təbliğat üsullarından qarışıq şəkildə istifadə edərək bir sıra tədbirlər keçirmişlər ki, bu da öz müsbət sərəməsinə göstərmişdir. Belə ki, hər hansı bir şairin və ya yazıçının yaradıcılığına həsr olunmuş ədəbi-bədii gecələrin təşkili zamanı maraqlı başlıqlarla sərgilər və ya plakatlar da hazırlanmış və bu, həmin tədbiri bir növ tamamlamış, ona rəngarənglik gətirmişdir.

1995-ci ildə Gərclər Kitabxanası Azərbaycan şairi Şəhriyarın 90 illik yubileyi ilə bağlı "Aman aydınlıq" kitabının müzakirəsini keçirmiş, şairin digər kitablarının sərgisi təşkil olunmuşdur. Həmin il bu kitabxananın Bakıdakı 42 nömrəli məktəbin müəllim və şagirdləri ilə birgə keçirdiyi "Ya azad ol, ya tamamən, Azərbaycan!" adlı ədəbi-bədii gecə də çox maraqlı olmuşdur. Burada şairin tozəcə çapdan çıxmış "Yalan dünya" kitabı əsasında maraqlı proqram hazırlanmış, Şəhriyarsevərlərin, ədəbiyyat müəllimlərinin çıxışlarına yer verilmiş, fəal oxucuların və yuxarı sinif şagirdlərinin ifasında Şəhriyarın şeirləri səslənmişdir. Gecədə Əbilov adına Mədəniyyət Sarayı bədii öz-fəaliyyət ansamblının üzvləri Şəhriyarın şeirlərinə yazılmış mahnıları şövlə oxumuş və çoxsaylı tamaşaçı auditoriyasının alqışlarını qazanmışlar. Məktəb n foyesində və tədbirin keçirildiyi zalda təşkil olunmuş sərgi isə həmin n diqqətini cəlb etmişdir. Xüsusi zövqlə və yüksək

bədii tərtibatla hazırlanmış bu sərgi “Şəhriyarın ürəyi də səninkitək yaralıdır” adlanırdı. Bu rəngarəng tədbir xatirələrdə əbədi iz salmışdır.

1996-cı ilin martında C.Cabbarlı adına RGK Bakının 42, 132 və 152 nömrəli məktəblərində yuxarı sinif şagirdlərinin və kitabxana fəallarının iştirakı ilə şair Zəlimxan Yaqubun “Ziyarətin qəbul olsun” və “Şair harayı” kitablarının müzakirəsini keçirmişdir. Çox maraqlı keçən bu tədbirlərdə şairin kitablarının sərgisi də təşkil olunmuşdur. Sərgiyə Z.Yaqubun həyat və yaradıcılığı haqqında qəzet və jurnallarda dərc olunmuş materialların qoyulması da tamaşaçıların diqqətini cəlb etmiş, onlar sərgidəki kitabları da maraqla nəzərdən keçirmişlər.

1997-ci ildə təşkil olunmuş tədbirlər sırasında məşhur qəzəlxan Əliağa Vahidin 100 illiyinə dair tədbirlər xüsusi yer tutur. Gənclər Kitabxanası müxtəlif ali məktəb tələbələrinin iştirakı ilə “Vahidəm, xalqımın qəzəl şairi” adlı ədəbi-bədii gecə keçirmişdir. Gecədə Vahid yaradıcılığına dair elmi əsərlər yazmış tədqiqatçılar çıxış etmiş, sonra şairin qəzəlləri dinlənilmiş, opera və balet teatrının solistləri, əməkdar artistlər Mənsüm İbrahimovun və Nəzakət Teymurovanın ifasında tar və kamançanın müşayiəti ilə Vahidin qəzəlləri səslənmişdir. Həmin gün oxu zalında tərtib edilmiş “Qəzəlxan” adlı plakat da tamaşaçıların marağına səbəb olmuşdur.

C.Cabbarlı adına RGK-nın Bakıdakı 8 nömrəli İncəsənət Gimnaziyasında keçirdiyi “Vurğunu da salar yada” adlı tədbirlər silsiləsi isə xalq şairi Səməd Vurğuna həsr olunmuşdur. Tədbirdə S.Vurğunun şeirləri səslənmiş, sözlərinə bəstələnmiş mahnılar ifa olunmuş, bəzi dram əsərlərindən kiçik səhnələr göstərilmişdir. Ədəbi-bədii gecənin ən yaddaqalan anlarından biri də böyük şairin öz şeirlərini oxuduğu lent yazısının səsləndirilməsi olmuşdur. Çoxsaylı oxucu-tamaşaçılar Səməd Vurğunun yadigar səsini ehtiram əlaməti olaraq ayaqüstə dinləmiş, bu səsin çalarlarını yaddaşlarına yazmışlar. Oxu zalında düzəldilmiş plakat və sərgi isə böyük şairin həyat və yaradıcılığının müxtəlif anlarını, ayrı-ayrı illərdə nəşr edilmiş kitablarını oxucuların mühakiməsinə vermişdir. Gənclərin onlara maraqla tamaşa etməsi bir daha sübuta yetirir ki, illər keçdikcə, dövr dəyişdikcə S.Vurğun yaradıcılığına məhəbbət azalmır, əksinə, gənc nəsil zaman-zaman bu böyük söz ustasının zəngin ədəbi-bədii irsi ilə daha yaxından tanış olmaq arzusunda olurlar. Bunu həmin tədbirlərdən sonra gənclər kitabxanasının abonentlərinə müraciət edərək, Səməd Vurğunun bu və ya digər əsərlərini alıb oxumaq istəyən oxucuların sayının çoxalması da bir daha təsdiqləyir.

C.Cabbarlı adına RGK-nın bədii ədəbiyyatın təbliği sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər sırasında xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 70 illiyi ilə bağlı təşkil etdiyi tədbirlər də mühüm yer tutur. Bu tədbirlərdən biri Bakıdakı 1 nömrəli Tibb Məktəbinin tələbələri ilə birgə keçirilmişdir. Ədəbi-bədii gecədə şairin “Şəhidlər”, “Açıq söhbət”, “İstiqlal” kitabları haqqında söhbət açılmış, şeirləri oxunmuş, sözlərinə yazılmış məşhur mahnılar səsləndirilmişdir. B.Vahabzadənin həyat və yaradıcılığının

ayrı-ayrı məqamlarını əks etdirən plakat da maraqla qarşılanmış və gənc oxucuların diqqətini cəlb etmişdir.

Azərbaycan xalqının möhtəşəm yazılı abidəsi olan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının təbliği C.Cabbarlı adına RGK-nın xüsusi diqqət mərkəzində olmuş, bu məqsədlə ayrı-ayrı təhsil ocaqlarında bir neçə ədəbi-bədii gecə keçirilmiş, plakat ar və sərgilər təşkil edilmişdir. Bakının 132 və 134 nömrəli orta məktəblərinin yuxarı sinif şagirdləri, 1 və 2 nömrəli tibb məktəblərinin tələbələri, Memarlıq və İnşaat Universitetinin və Dövlət Dillər Universitetinin tələbələri ilə birgə keçirilmiş silsilə tədbirlər yaddaqalan olmuşdur. Maraqlıdır ki, həmin ədəbi-bədii gecələrin daha yaxşı keçməsi, hazırlanan plakatların və sərgilərin yüksək səviyyəli olması üçün kitabxana tanınmış rejissorların və rəssamların köməyindən bəhrələnmişdir. Ümumilikdə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının təbliği ilə əlaqədar keçirilən tədbirlərdə təxminən 1000-1200 nəfər oxucu iştirak etmişdir.

Oxucular arasında bədii ədəbiyyat təbliğinin formalarından biri də mətbuat (çap) təbliği və təşviqatıdır ki, müxtəlif kitablara və mütaliyəyə həsr olunan bu formadan nədənsə olduqca az istifadə edilir. Bununla belə, bu sahədə sistemli iş aparılması böyük səmərə verə bilər.

Çap təbliği formasının mətbuat vasitələri ilə (qəzet, jurnal) yayılması üsulu daha faydalı olsa da kitabxanalarda onun təşkilinə az-az rast gəlmək mümkündür. Bundan əlavə, hazırkı şəraitdə kitabxanaların çap imkanlarının, demək olar ki, həddindən artıq zəiflədiyi bir zamanda ayrı-ayrı görkəmli şair və yazıçıların yaradıcılığına, müxtəlif bədii ədəbiyyat nümunələrinə həsr olunmuş kiçik formalı nəşrlər, yəni kiçik tövsiyə bibliografik göstəriciləri, çap plakaları, kitab əlfəcinləri, soruq kitabçaları və s. hazırlamaq mümkün deyil. Ona görə də bədii ədəbiyyatın təbliği zamanı bu üsullara rast gəlmək çox təsadüfi hal ola bilər.

Çap təbliği vasitələri hər zaman oxucuların köməyinə çatır. Kitabxanaçı oxucularla fərdi iş apararkən – kitabxananın işi haqqında məlumat verərkən və kitab tövsiyə edərkən özünün şəfahi söhbətinə əlavə olaraq oxucuya çap materialı da təqdim edir. Çap təbliği vasitələri həm kitabların əyani təbliği zamanı sorguləri tamamlayır, həm də yazıçılara və kitablara həsr olunmuş gecələrin təşkili zamanı, kitab icmallarının təşkili zamanı şifahi kütləvi işdə istifadə edilir.

Araşdırdığımız mövzunu yekunlaşdırarkən belə nəticəyə gələ bilərik ki, hazırda geniş oxucu qrupları arasında bədii ədəbiyyatın təbliği müxtəlif forma və üsullarla həyata keçirilməkdədir. Respublikamızın bütün kütləvi, uşaq, gənclər və başqa kitabxanalarında bədii ədəbiyyatın düzgün və məqsədyönlü şəkildə təbliği gənc nəslin bədii-estetik tərbiyəsində və şəxsiyyət kimi formalaşmasında müstəsna rol oynayır.

1. Библиотечное обслуживание: Теория и методика. - Москва, 1996, 200 с.
2. Работа с читателями. - Москва, Книга, 1981.-296 с.
3. Румянова Л.Ю. Чтением художественной литературы надо руководить // Библиотекарь.- 1959.- №2.- с.36-42.
4. Румянова Л.Ю. Роль художественной литературы в коммунистическом воспитании молодежи. Книга – молодежи. -Москва, 1959, с.63-94.
5. Самохина М.М. Юношеское чтение и библиотека // Сов. Библиотекведение.- 1990.- №5.- С.31-38.
6. Трубников С.А. Особенности эстетического восприятия и пропаганда литературы // Библиотекарь, 1970.- № 2.- С.27-30.
7. Bakı Mərkəzi Şəhər Kitabxanasının 1994-2000-ci illər hesabatları.
8. Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının 1994-2000-ci illər hesabatları.
9. F.Köçərli adına Azərbaycan Dövlət Uşaq Kitabxanasının 1994-2000-ci illər hesabatları.
10. M.Ə.Sabir adına Bakı Şəhər Kütləvi Kitabxanasının 1994-2000-ci illər hesabatları.

Князь АСЛАН

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ
ПРОПАГАНДЫ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы особенности формы и методы, а также основные задачи работы библиотек в области пропаганды художественной литературы. Здесь же излагается современное состояние пропаганды художественной литературы в библиотеках. Статистические данные охарактеризуют работы нескольких библиотек, в том числе Азербайджанской детской библиотеки им. Ф.Кочарли, республиканской юношеской библиотеки им. Дж.Джабарлы, Бакинской центральной городской библиотеки, Бакинской городской массовой библиотеки им. М.А.Сабиря.